

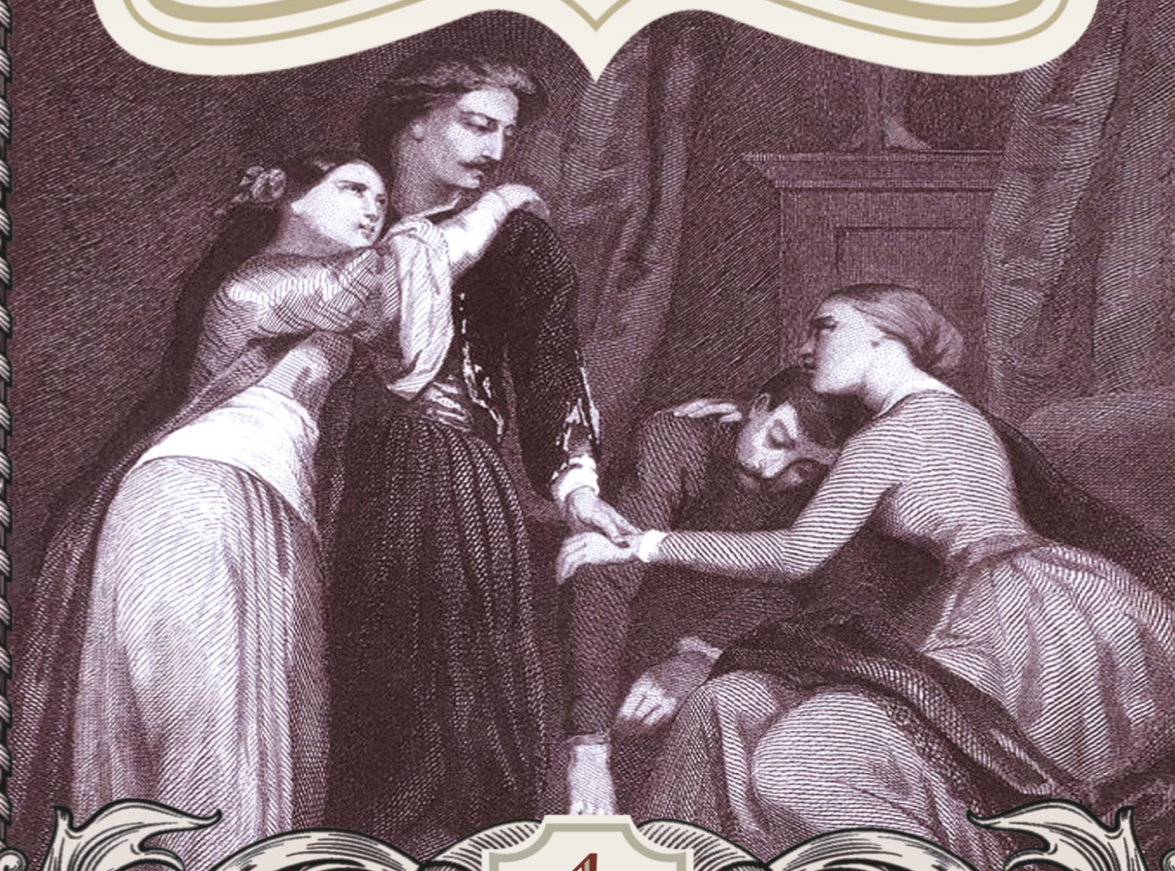
Граф Монте-Крісто. Том 4

Про книгу

Сюжет цього роману Дюма задумав на початку 40-х років 19 століття, а ім'я свого героя письменник придумав, коли побачив острів Монтекрісто у Середземному морі й почув легенду про закопані там незчисленні скарби. І ця книга стала бестселером не лише у Франції, а й у світі. За цим романом ставили вистави в театрах, а гонорари дозволили Олександрю Дюма побудувати будинок й заміську віллу. Свій шикарний палац він назвав «Замок Монте-Крісто» і сам почав вести марнотратне життя, гідне свого героя.

АЛЕКСАНДР
ДЮМА

Граф Монте- Кристо

4

TOM

1845-1846

© Видавництво "НК-Богдан"

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-7834-4

Александр Дюма

**ГРАФ
МОНТЕ-КРИСТО**

ТОМ 4
(1845–1846)

Переклад з французької
Ігоря Андрущенко

Перекладено за виданням:

Le comte de Monte-Cristo par Alexandre Dumas.

Publié par Dufour et Mulat. Paris, 1855.

Переклад з французької *Ігоря Андрущенка*

Ілюстрації *Поля Гаварні* і *Тоні Йоанно*

«Граф Монте-Крісто» Александра Дюма — один із улюблених романів багатьох поколінь читачів. Це розповідь

про несправедливо засудженого й ув'язненого в замку Іф юнака Едмона Дантеса. Зумівши утекти з в'язниці й відшукавши скарб,

він прагне справедливості та відплати... Що чекає на його

кривдників? Чи принесе ця помста задоволення самому Дантесові? До уваги читачів четвертий том цього захоплюючого роману.

Поділ на розділи та томи здійснено на основі прижиттєвого

видання твору, такого ж принципу дотримуються

і європейські видавці.

LXXXV

МАНДРІВКА

Монте-Крісто аж скрикнув з радощів, побачивши, що юнаки прийшли разом.

— Отже, сподіваюся, усе скінчено, з'ясовано, залагоджено? — запитав він.

— Авжеж, — відказав Бошан, — ці безглузді чутки самі собою затихли; і якби вони спливли знову, я перший повстав би супроти них. Тим-то не будемо більше про це.

— Альбер вам підтвердить, — мовив граф, — що те саме йому радив і я. До речі, — докинув він, — як на мене, зроду не мав паскуднішого ранку, ніж сьогодні.

— А що ви робили? — запитав Альбер. — Давали лад своїм паперам, гадаю?

— Тільки не своїм, хвалити Господа! Мої папери завжди в найкращому порядку, бо в мене їх немає. Я розбирав папери пана Кавальканті.

— Пана Кавальканті? — перепитав Бошан.

— Ще б пак! Ви хіба не знаєте, що граф йому опікується? — сказав Альбер.

— Ні, давайте з'ясуємо, — сказав Монте-Крісто, — нікому я не опікуюсь, а Кавальканті — найменше.

— Він одружується замість мене на мадемуазель Данглар, ця обставина, — правив Альбер далі, намагаючись посміхнутись, — як ви самі розумієте, дорогий мій Бошане, допікає мені до душі.

— Як! Кавальканті одружується з мадемуазель Данглар? — запитав Бошан.

— Ви що з місяця впали? — сказав Монте-Крісто. — Ви, газетяр, коханий Поголоски! Весь Париж тільки про це і говорить.

— І це ви, графе, влаштували цей шлюб? — запитав Бошан.

— Я? О, припніть язика, пане творцю новин, не поширюйте такі чутки! Я? Боронь Боже, щоб я так влаштовував чий-небудь шлюб! Ні, ви мене не знаєте; навпаки, я цьому всіляко опирався; я відмовився бути посередником.

— Ех, розумію, — мовив Бошан, — через нашого друга Альбера?

— Через мене, — кинув юнак, — е, ні, бігме. Граф не відмовиться підтвердити, що я, навпаки, давно просив його розладнати ці плани. На щастя, так і сталося. Граф запевняє, що не йому я маю за це дякувати; нехай так, мені доведеться, як древнім, спорудити вівтар Deo ignoto¹.

— Послухайте, — мовив Монте-Крісто, — це все так далеко від мене, що я навіть маю контри і з тестем, і з нареченим; і тільки мадемуазель Ежені, яка, мабуть, не вельми схиляється до заміжжя, зберегла до мене добрі почуття, з'ясувавши, що я не намагаюся змусити її відмовитися від дорогої її серцю свободи.

— І скоро, кажете, відбудеться це весілля?

— Так, батечку мій! Так, попри всі мої застереження. Я ж не знаю цього хлопця; кажуть, він багатий і з доброї родини; але для мене все це тільки «подейкують». Я до нудоти повторював це Данґларові, але він нетямиться від свого лукканця. Я вирішив, що маю повідомити йому про одну обставину, по-моєму, ще важливішу: цього парубка чи то підмінили за немовлячого віку, чи то його вкрали цигани, а може, десь загубив його вихователь, не знаю точно. Але мені достеменно відомо, що власний батько нічого про нього не знав років десять із гаком. Що він робив ці десять років мандрівного життя, хто його зна. Але і це застереження не допомогло. Мені доручили написати майорові, попросити його вислати документи: ось вони. Я їх посилаю Данґларові, але, як Пілат, умиваю руки².

— А мадемуазель д'Армільї? — запитав Бошан. — Як вона трактує вас, коли ви відбираєте в неї ученицю?

— Їй-бо, не можу вам сказати; але, певно, вона їде в Італію. Пані Данґлар говорила зі мною про неї і просила у мене рекомендаційних листів до італійських імпресарію; я дав їй записку до директора театру Валле³, який дечим завдячений. Але що з вами, Альбере? Ви як у воду опущений; чи не закохані ви, бува, хай і гадки не маєте, наприклад, у мадемуазель Данґлар?

— Начебто ні, — сказав Альбер із сумною посмішкою.

Бошан заходився розглядати картини.

— У всякому разі, — правив далі Монте-Крісто, — ви не такий, як завжди. Скажіть, що з вами?

— У мене мігрень, — зауважив Альбер.

— Якщо так, мій дорогий віконте, — мовив Монте-Крісто, — то можу запропонувати вам певний засіб, який завжди допомагає, коли мені недобре.

— Який? — запитав Альбер.

— Зміну місця.

— Ти ба! — сказав Альбер.

— Так. Я й сам зараз сердитий, мов турецький перець, і маю намір поїхати. Хочете, поїдемо разом?

— Ви сердитий, графе, — здивувався Бошан. — Чому?

— Вам легко говорити; а ось подивився б я на вас, якби у вашому будинку велося слідство!

— Слідство? Яке ще слідство?

— А те! Сам пан де Вільфор веде слідство у справі про мого шанованого вбивцю, — це якийсь розбійник, котрий, мабуть, утік із каторги.

— Ах, справді, — мовив Бошан, — я читав про це в газетах. Хто це такий, цей Кадрусс?

— Ну, наче якийсь провансалець. Вільфор чув про нього, коли служив у Марселі, а Данглар навіть пригадує, що бачив його. Тому пан королівський прокурор виказав найживіший інтерес до цієї справи, а що вона, певно, неабияк зацікавила і префекта поліції, то завдяки їхній увазі, за яку я їм вельми вдячний, мені вже тижнів зо два як приводять додому всіх бандитів, яких тільки можна роздобути в Парижі і його околицях, під тим приводом, що це вбивця Кадрусса. Якщо так триватиме далі, за три місяці в славному французькому королівстві не залишиться жодного шахрая, жодного вбивці, який би до дрібки не знав план мого будинку. Для повного щастя мені залишається тільки дати їм його до волі і виїхати світ за очі. Їдьмо зі мною, віконте, я вас везу!

— Із задоволенням.

— Значить, вирішено?

— Так, але куди ж ми їдемо?

— Я вам уже сказав: туди, де повітря чисте, де шум заколисує, де, хоч який гордий чоловік, він стає смиренным і відчувається нікчемним. Я люблю це приниження, я, якого, подібно до Авґуста, називають світовладцем⁴.

— Але де ж це?

— На морі, віконте. Я, бачте, моряк: ще дитиною я засинав на руках у старого Океана і на грудях у прекрасної Амфітрити⁵; я грав його зеленим плащем і її блакитними шатами; я люблю море, як кохану, і якщо довго його не бачу, сумую за ним.

— Їдьмо, графе, їдьмо!

— На море?

— Так.

— Ви згодні?

— Згоден.

— В такому разі, віконте, біля мого ганку сьогодні чекатиме ридван, у якому їхати так само зручно, як у ліжку; в нього запряжуть чотирьох поштових коней. Послухайте, пане Бошане, у ридвані і вчотирьох сидіти дуже зручно. Хочете поїхати з нами? Я вас запрошую.

— Дякую вам, я тільки-но був на морі.

— Як, ви були на морі?

— Так, майже. Я щойно скінчив невелику подорож на Борромейські острови⁶.

— Пусте, їдьмо та й годі! — сказав Альбер.

— Ні, дорогий Морсере, ви повинні зрозуміти, що, коли вже я відмовляюся від такої честі, значить, це неможливо. Крім того, — докинув він, притишивши голос, — зараз дуже важливо, аби я був у Парижі, бодай для того, щоб стежити за кореспонденцією, що надходить в газету.

— Ви — вірний друг, — сказав Альбер, — так, ваша правда; стежте, спостерігайте, Бошане, і постарайтеся вивести на світ ворога, який опублікував це повідомлення.

Альбер і Бошан попрощалися; в останнє рукостискання вони вклали все те, чого не могли сказати при сторонньому.

— Добрий хлопець цей Бошан! — сказав Монте-Крісто, коли журналіст пішов. — Правда, Альбере?

— Золоте серце, запевняю вас. Я всією душею його люблю. А тепер скажіть, хоча по суті мене це не обходить, — куди ми вирушаємо?

— У Нормандію, якщо ви нічого не маєте проти.

— Чудово. Ми там будемо на лоні природи, еге ж? Ні суспільства, ні сусідів?

— Ми будемо наодинці з кінями, на яких їздять верхи, собаками, з якими ходять на влови, і з човном, з якого вудять рибу, та й по всьому.

— Це те, що мені треба; я попереджу свою матір, а потім я до ваших послуг.

— А вам дозволять? — запитав Монте-Крісто.

— Що саме?

— Їхати в Нормандію.

— Мені? Та хіба мені не вільно робити будь-що?

— Так, ви подорожуєте сам, куди вам заманеться, це я знаю, бо ж ми зустрілися в Італії.

— Ну-бо!

— Але чи дозволять вам виїхати з людиною, яку звать граф Монте-Крісто?

— Вас зраджує пам'ять, графе.

— Чому це?

— Хіба я не казав вам, з якою симпатією моя мати ставиться до вас?

— Жінки мінливі, сказав Франциск Перший⁷; жінка подібна хвилі, сказав Шекспір; один був великий король, інший — великий поет; і вже, напевно, вони обидва добре знали жіночу природу.

— Так, але моя мати не просто жінка, а свого роду єдина жінка.

— Даруйте бідному чужинцеві, що він вас не зовсім зрозумів...

— Я хочу сказати, що моя мати скупа на почуття, то вже якщо вона когонебудь полюбила, то це на все життя.

— Он як, — сказав, зітхаючи, Монте-Крісто, — і ви вважаєте, що вона робить мені честь, ставлячись до мене інакше, ніж з цілковитою байдужістю?

— Я вам уже говорив і знову повторюю, — заперечив Альбер, — ви, десь-певно, справді вельми своєрідна, незвичайна людина.

— Годі!

— Так, тому що моя матінка не уникла того, не скажу — цікавості, але інтересу, який ви збуджуєте. Коли ми з нею віч-на-віч, то тільки про вас і говоримо.

— І вона радить вам не довіряти цьому Манфреду⁸?

— Навпаки, вона каже мені: «Альбере, певна, що граф — шляхетна натура; постарайся заслужити його любов».

Монте-Крісто відвернувся і зітхнув.

— Справді? — сказав він.

— Тож, ви розумієте, — правив далі Альбер, — вона не тільки не стане опором проти моєї поїздки, але від щирого серця її схвалить, адже це узгоджується з її настановами, що їх вона дає мені щодня.

— Ну, тоді до вечора, — мовив Монте-Крісто. — Будьте тут на п'яту годину; ми приїдемо на місце опівночі або о першій ночі.

— Як? У Трепор?

— У Трепор або його околиці.

— Гадаєте, вісім годин вистачить, аби подолати сорок вісім льє?

— Це ще занадто довго, — сказав Монте-Крісто.

— Та ви чарівник! Невдовзі ви обженете не тільки залізницю, — це не так уже й важко, надто у Франції, — а й телеграф.

— Але що нам потрібно-таки вісім годин, щоб доїхати, то не запізнюйтеся.

— Не хвилюйтеся, робити мені нічого — хіба що зібратися в дорогу.

— Отже, о п'ятій годині.

— О п'ятій.

Альбер вийшов. Монте-Крісто з посмішкою кивнув йому і постояв мовчки, заглиблений у роздуми. Врешті-решт, провівши рукою по лобі, наче відганяючи від себе думи, він підійшов до гонгу і двічі у нього вдарив.

Зачувши цей звук, увійшов Бертуччо.

— Бертуччо, — сказав Монте-Крісто, — не завтра, не післязавтра, як я перше припускав, а сьогодні о п'ятій я їду в Нормандію; до п'ятої у вас часу хоч відбавляй; зробіть, щоб були попереджені конюхи першої підстави; зі мною їде віконт де Морсер. Ідіть.

Бертуччо пішов, і в Понтуаз помчав верховий кур'єр попередити, що карета проїде рівно о шостій. Конюх у Понтуазі послав гінця до наступної підстави, а та, своєю чергою, подала звістку далі; і за шість годин усі підстави, розташовані дорогою, були попереджені.

Перед від'їздом граф піднявся до Гайде, повідомив їй, що їде, сказав — куди і передав весь будинок до її розпорядження.

Альбер з'явився вчасно. Він сів у карету в похмурому настрої, який, однак, незабаром розсіявся від утіхи, що давала швидка їзда. Альбер ніколи не уявляв собі, щоб можна було їздити так швидко.

— Насправді ваші повози роблять два льє на годину, — сказав Монте-Крісто. — Цей дурнувятий закон, який забороняє одному мандрівнику обганяти іншого, не отримавши на це його дозволу; який-небудь хворий або дивак може заступити шлях усім іншим здоровим і бадьорим людям. Я уникаю цих незручностей, подорожуючи з власним кучером і на власних конях. Еге ж, Алі?

І граф, вистромивши голову з вікна, коротко гукав на коней, а в них наче крила виростали; вони вже не мчали — вони летіли. Карета котила, ніби

грим, королівською бруківкою, і всі оберталися, проводжаючи очима цей блискучий метеор. Алі, слухаючи ці окрики, посміхався, оголюючи свої білі зуби, стискаючи своїми сильними руками віжки, і гейкав на коней, пишні гриви яких майоріли за вітром. Алі, син пустелі, був у своїй стихії і, в білосніжному бурнусі, з чорним обличчям і блискучими очима, оточений хмарою пилу, здавався духом самуму або богом урагану.

— Ось насолода, якої я зроду не знав, — мовив Альбер, — насолода зі швидкості.

І останні хмари, що затемнювали його чоло, зникли, немов буря, звіяна зустрічним вітром.

— Але де в дідька ви дістаєте такі коні? — запитав Альбер. — Чи вам їх роблять на замовлення?

— Саме так, — відрубав граф. — Шість років тому я знайшов в Угорщині чудового жеребця, знаного зі своєї жвавості; за скільки я його купив, уже й не пригадаю; платив Бертуччо. Того ж року він дав тридцять двоє лошат. Ми з вами учинимо огляд усім нащадкам цього батька; вони всі як один, без жодної плямочки, крім зірки на лобі, бо ж для цього пестуна кінського заводу вибирали кобил, як паші вибирають підложниць.

— Чудово!.. Але скажіть, графе, нащо вам стільки коней?

— Ви ж бачите, я на них їжджу.

— Але ж не їздите день і ніч?

— Коли вони мені більше не будуть потрібні, Бертуччо продасть їх; він стверджує, що заробить на цьому тисяч із сорок франків.

— Але ж у Європі навіть королі не такі багаті, щоб купити їх.

— В такому разі він продасть їх будь-якому східному візиріві, який, щоб купити їх, випорожнить свою казну і знову наповнить її за допомогою ударів палицями по п'ятах своїх підданців.

— Хочете, графе, скажу вам, що мені спало на думку?

— Кажіть.

— Мені здається, що після вас найбільший багатій у Європі — це пан Бертуччо.

— Помиляєтеся, віконте. Я впевнений, якщо вивернути кишені Бертуччо, то знайдеш хіба якісь десять су⁹.

— Невже? — сказав Альбер. — То ваш Бертуччо — теж диво? Не заводьте мене так далеко в світ чудес, дорогий графе, коли ж ні, попереджаю, я більше вам не віритиму.

— У мене немає жодних чудес, Альбере; цифри і здоровий глузд — ось і все. Ось вам завдання: управитель краде, але чому він краде?

— Чорт забирай! Така його природа, мені здається, — сказав Альбер, — він краде тому, що не може не красти.

— Е ні, помиляєтеся: він краде тому, що у нього є дружина, діти, тому, що він хоче зміцнити становище своє та своєї сім'ї, а головне, він не впевнений у тому, що ніколи не розлучиться зі своїм господарем, і хоче забезпечити своє майбутнє. А Бертуччо один на світі, як билина в полі; він бере з мого гаманця, не звітуючи переді мною; він упевнений, що ніколи не розлучиться зі мною.

— Чому?

— Бо кращого мені не знайти.

— Ви крутитеся в зачарованому колі, у колі ймовірностей.

— Ні, це впевненість. Для мене хороший слуга — той, життя і смерть якого в моїх руках.

— А життя і смерть Бертуччо в ваших руках? — запитав Альбер.

— Так, — холодно відказав Монте-Крісто.

Є слова, які замикають бесіду, наче залізні двері. Саме так і прозвучало графове «так».

Решту мандрівки подолано з такою ж швидкістю; тридцять двоє коней, розподілені на вісім підстав, пробігли сорок вісім льє за вісім годин.

В середині ночі під'їхали до прекрасного парку. Сторож стояв біля розчинених воріт. Його попередив конюх останньої підстави.

Була пів на третю ранку. Альбера провели в його кімнати. На нього чекала ванна і вечеря. Лакей, який їхав на позадках карети, був до його послуг; Батістен, який їхав на передку, був до послуг графа.

Альбер узяв ванну, повечеряв і ліг спати. Цілу ніч його колисав меланхолійний шум припливу. Вставши з ліжка, парубок відчинив скляні двері й опинився на маленькій терасі; попереду розгортався вид на море, себто на нескінченність, а ззаду — на чарівний парк, який сусідив із гайком.

У невеликій бухті гойдався на хвилях маленький корвет із вузькою хребтиною і струнким ранговтом; на гафелі¹⁰ майорів прапор з гербом Монте-Крісто: золота гора на блакитному морі, увінчана червленим хрестом; це могло бути натяком на те, що ім'я Монте-Крісто нагадує про Голгофу, яку муки Христові зробили горою ціннішою за золото, і про ганебний хрест, освячений його божественною кров'ю, але могло й закидати наздогад на особисту драму, поховану в темному минулому цього загадкового чоловіка.

Навколо корвета погойдувалося кілька люгерів¹¹, які належали рибалкам сусідніх сіл і скидалися на таких собі смиренних підданців, котрі очікували наказів своєї королеви.

Тут, як і всюди, де бодай на два дні зупинявся Монте-Крісто, життя було влаштоване з найбільшим комфортом; отож воно з першої ж секунди ставало легким і зручним.

Альбер знайшов у своєму передпокої дві рушниці і все необхідне мисливське приладдя. Одну з кімнат на першому поверсі приділено хитромудрій машинерії, послуговуватись якою англійці — неабиякі рибалки, бо вони терплячі й гулящі, — досі не можуть навчити старосвітських французьких вудильників.

Цілий день пройшов у цих різноманітних розвагах, в яких Монте-Крісто переважав усіх інших: підстрелили в парку з десяток фазанів, наловили в струмку стільки ж форелі, пообідали в альтанці, що виходить на море, і пили чай у бібліотеці.

До вечора третього дня Альбер, геть розбитий цим заняттям, що здавалося Монте-Крісто дитячою забавкою, спав біля вікна, в той час як граф разом зі своїм архітектором складав план оранжереї, яку він хотів влаштувати в своєму будинку. Раптом бруком застукотіли копита, і Альбер підніс голову: він визирнув у вікно і з надзвичайно неприємним подивом побачив на дорозі свого покойового, якого не взяв із собою, щоб зайвий раз не обважнювати Монте-Крісто.

— Це Флорантен! — вигукнув Альбер, скочивши з фотеля. — Невже матінка захворіла?

І він кинувся до дверей.

Монте-Крісто провів його очима і бачив, як він підбіг до покойового і як той, насилу переводячи дух, витягнув з кишені невеликий запечатаний пакет. У цьому пакеті були газета і лист.

— Від кого лист? — швидко запитав Альбер.

— Від пана Боша... — відказав Флорантен.

— То це Бошан послав вас?

— Так, пане. Він викликав мене до себе, дав грошей на дорогу, дістав мені поштового коня і взяв із мене слово, що я одною ногою тут, а другою у вас. Я подолав увесь шлях за п'ятнадцять годин.

Альбер розкрив лист, і його морозом всипало. Тільки-но він прочитав перші рядки, як з його губ зірвався крик, і він, увесь тремтячи, схопився за газету.

Раптом в очах у парубка потемніло, ноги йому наче підламались і він упав би, якби його, виставивши руку, не підтримав Флорантен.

— Бідолашний юнак! — прошепотів Монте-Крісто так тихо, що сам не міг почути своїх слів. — Кажуть же, що гріхи батьків падають на дітей до третього і четвертого коліна.

Тим часом Альбер здобувся на силу і взявся читати далі; потім, відкинувши волосся зі спітнілого лоба, він зіжмакав лист і газету.

— Флорантене, — мовив він, — може ваш кінь рушити назад, у Париж?

— Це нікудишня поштарська шкапина.

— Боже мій! А що було вдома, коли ви їхали?

— Усе було досить спокійно; але коли я повернувся від пана Боша, я застав графиню в сльозах; вона послала по мене, аби дізнатися, коли ви повертаєтесь. Тоді я їй сказав, що їду по вас за дорученням пана Боша. Спершу вона простягнула руку, наче хотіла мене зупинити, але, подумавши, сказала: «Їдьте, Флорантене, нехай він повертається».

— Авжеж, матусю, авжеж, — сказав Альбер, — я повернуся, не клопочись, і — горе негідникові!.. Але перш за все — мені треба виїхати.

І він повернувся в кімнату, де на нього чекав Монте-Крісто.

Це була вже не та людина; п'ять хвилин було досить, аби Альбера спіткало сумне перетворення: вийшов він звичайний, а коли вернувся, голос його захрип, обличчя вкрилося червоними плямами, очі горіли під припухлими повіками, ішов він, хитаючись, наче який п'яничка.

— Графе, — мовив він, — дякую вам за вашу милу гостинність, якою я б охоче потішився довше, але мені треба повернутися в Париж.

— Що трапилось?

— Велике нещастя; дозвольте мені виїхати, йдеться про те, що дорожче мені за життя. Не питайте ні про що, благаю вас, але дайте мені коня!

— Мої стайні до ваших послуг, віконте, — сказав Монте-Крісто, — але ж ви страх як змучитесь, якщо весь шлях подолаєте верхи, візьміть коляску, купе¹², будь-який повіз.

— Ні, це занадто довго; і я не боюся втоми, за яку ви переживаєте, навпаки, вона мені піде на користь.

Альбер зробив кілька кроків, хитаючись, немов уражений кулею, і впав на стілець попід дверима.

Монте-Крісто не бачив цього другого нападу слабкості; він стояв біля вікна і кричав:

— Алі, коня віконтові! Мерщій, бо він поспішає!

Ці слова повернули Альбера до життя; він вибіг з кімнати, граф рушив за ним.

— Дякую вам! — прошепотів Альбер, скочивши в сідло. — Повертайтеся якнайшвидше, Флорантене. Чи потрібен який-небудь пароль, щоб мені давали коней?

— Ви просто віддасте того, на якому їдете; вам негайно осідлають іншого. Альбер уже збирався пустити коня учвал, але зупинився.

— Можливо, ви вважаєте мій від'їзд дивним, безглуздим, — мовив юнак. — Ви не знаєте, як можуть кілька газетних рядків довести людину до відчаю. Ось, прочитайте, — додав він, кидаючи графу газету, — але тільки коли я поїду, щоб ви не бачили, як я червонію.

Граф нагнувся, щоби підняти газету, тим часом юнак загнав остроги, які встигли причепити до його чобіт, коневі в боки, і той, здивований, що знайшовся вершник, який вважає, буцімто його треба підганяти, рвонув як стріла, пущена з арбалета.

Граф проводжав юнака очима, повними нескінченного співчуття, і, тільки після того як той остаточно загубився з очей, перевів свій погляд на газету і прочитав:

«Французький офіцер на службі в Алі, янінського паші, про якого три тижні тому розповідала газета “Безсторонній” і який не тільки здав замки Яніни, але й продав свого доброчинця туркам, під той час справді називався Фернан, як повідомив наш шановний колега; але відтоді він устиг додати до свого імені шляхетський титул і назву маєтку.

Нині він зветься граф де Морсер і засідає в Палаті перів».

Таким чином, ця жахлива таємниця, що її так великодушно хотів приховати Бошан, знову встала, як привид, при повній зброї, і інша газета, що її хтось безжально повідомив, надрукувала на третій день після від'їзду Альбера в Нормандію ті кілька рядків, які мало не звели з розуму нещасного юнака.

LXXXVI

СУД

О восьмій ранку Альбер, як вихор, увірвався до Бошана. Камердинера попередили, і він провів Морсера в кімнату свого пана, який щойно взяв ванну.

— Отже? — запитав Альбер.

— Отже, мій бідолашний друже, — відповів Бошан, — я чекав на вас.

— Я тут. Зайве говорити, Бошане, що як на мене, ви занадто віддані і занадто добрі, щоб кому-небудь розказати про це, мій друже. Крім того, звістка, яка покликала мене сюди, — це зайвий доказ вашої дружби. Тому не гаятимемо час на зайві розмови; є у вас якась підозра, від кого виходить удар?

— Я вам зараз дещо скажу.

— Так, але спочатку, друже мій, ви повинні викласти мені в усіх подробицях історію цієї мерзенної зради.

І Бошан розповів пригніченому горем і соромом Альберу факти, що їх ми повторимо просто, як вони є.

Замітка з'явилася третього дня вранці не в «Безсторонньому», а в іншій газеті — через що справа ще більше ускладнилася, бо ж відомо було, що видання урядове. Бошан сидів за сніданком, коли йому у вічі впала ця замітка; він зараз же послав по кабриолет і, не закінчивши сніданку, поквапився до редакції.

Хоча політичні погляди Бошана були цілковито протилежні тим, яких дотримувався редактор цієї газети, він, як трапляється іноді і навіть досить часто, був його щирим другом.

Коли він увійшов, редактор тримав у руках номер власної газети і з явним задоволенням читав передову про буряковий цукор, яку він-таки, напевно, і писав.

— Ет, чорт забирай, — мовив Бошан, — я бачу у вас в руках номер вашої газети, мій голубе, значить, нема чого пояснювати, що мене сюди привело.

— Чи не прихильник ви, бува, тростинного цукру¹³? — запитав редактор урядової газети.

— Ні, — відказав Бошан, — чи буряковий цукор, чи тростинний, мені до сього нужди мало; я прийшов зовсім з іншого приводу.

— А з якого?

— З приводу замітки про Морсера.

— А, он як! Справді, це цікаво?

— Настільки цікаво, що, чого доброго, тебе звинуватять у наклепі, і ще невідомо, який буде результат процесу.

— Зовсім ні: одночасно з заміткою ми отримали і всі документи на potwierдження її, і ми абсолютно впевнені, що Морсер не смикнеться. До того ж ми робимо послугу батьківщині, викриваючи мерзотників, негідних тієї честі, яку їм віддають.

Бошан зніяковів.

— Але хто ж вас так добре поінформував? — запитав він. — Адже моя газета перша збила тривогу, та була змушена замовкнути через брак доказів; тим часом ми більше за вас зацікавлені у викритті Морсера, бо ж він — пер Франції, а ми підтримуємо опозицію.

— О, леле, все дуже просто; ми зовсім і не ганялися за сенсацією, вона сама впала нам у руки. Вчора до нас з'явився чоловік із Яніни з викривальними документами; а що ми не наважувалися виступити з обвинуваченням, то він заявив нам, що в разі нашої відмови стаття з'явиться в іншій газеті. Йй-бо, ви самі знаєте, Бошане, що означає цікаве повідомлення; нам не хотілося проминати нагоди. Тепер удару завдано; він нищівний і віддасться луною у всій Європі.

Бошан зрозумів: тепер він може хіба що схилити голову, і вийшов у розпачі, вирішивши послати гінця до Альбера.

Але він не міг написати Альберу — бо ж події розігралися вже після від'їзду гінця, — що того ж таки дня в Палаті перів панувало велике збудження, яке охопило всіх членів зазвичай такого спокійного високого зібрання.

Усі з'явилися мало не раніше за призначену годину і перебирали язиком похмуру подію, яка неминуче мала привернути суспільну увагу до одного з найзначніших членів Верхньої палати.

Одні напівголосно читали й обговорювали замітку, інші обмінювалися спогадами, які могли кинути додаткове світло на обставини нинішньої справи. Колеги не дуже любили графа де Морсера. Як усі вискочні, він намагався підтримати свій статус, виказуючи надмір пихи. Справжні аристократи сміялися над ним; люди обдаровані ним гребували, а ті, хто доскочив високого стану, інстинктивно його зневажали. Графові загрожувала гірка доля козла відпущення. На нього вказав перст Господній, і всі готові були крикнути: «Гаряря!»¹⁴.

Тільки сам граф де Морсер нічого не знав. Він не отримував газети, де було надруковано наклепницьке повідомлення, і весь ранок писав листи, а потім об'їжджав нового коня.

Тим-то, він прибув звичайної години з високо піднятою головою, гордовитим поглядом і гордовитою поставою, вийшов зі своєї карети, пройшов по коридорах і увійшов до зали, не помічаючи збентеження кур'єрів і недбалих поклонів своїх колег.

Коли Морсер увійшов, засідання вже з пів години як почалося.

Хоча граф, не знаючи, як ми вже сказали, про те, що сталося, тримався так само, як завжди, вираз його обличчя і його хода здалися всім ще пихатішими, ніж зазвичай, і його поява цього дня здалася такою зухвалою цим украй пильним до своєї честі зборам, що всі угледіли в цьому непристойність, інші — виклик, а дехто — образу.

Було очевидно, що вся палата горить бажанням розпочати дебати.

Всі тримали в руках винувальну газету, але, як завжди буває, ніхто не наважувався взяти на себе відповідальність і виступити першим. Нарешті один із найповажніших перів, відкритий противник графа де Морсера, піднявся на трибуну з урочистістю, яка свідчила, що настала довгоочікувана хвилина.

Запанувала гнітюча тиша; один тільки Морсер не підозрював про причини тієї глибокої уваги, з якою цього разу зустріли оратора, що зазвичай не мав такої прихильності серед своїх слухачів.

Граф спокійно пустив повз вуха вступ, у якому оратор заявляв, що він говоритиме про предмет, такий серйозний, такий священний і життєвий для Палати, що просить своїх колег вислухати його з особливою увагою.

Та щойно пролунали перші слова про Яніну та полковника Фернана, граф де Морсер так страшно пополотнів, що тремтіння пробігло по рядах, і всі присутні вп'ялися очима в графа.

Душевні рани мають ту особливість, що затягуються, але не загоюються; вони завжди болять, завжди кров'янять, варто їх торкнутись, і вічно залишаються розкриті в глибинах людської душі.

Серед могильної тиші оратор прочитав уголос замітку, відтак пролунав приглушений гомін, який зараз же стих, тільки-но викривач заговорив знову. Почав він з того, що пояснив усю пікантність узятого ним на себе завдання: йдеться про честь графа де Морсера, про честь всієї Палати, і заради того, щоб захистити їх, він і відкриває дебати, під час яких доведеться торкнутись особистих, а тому завжди болючих питань. Наприкінці він зажадав призначити розслідування і провести його по змозі швидко, щоб у своїй основі знищити обмову, перш ніж її рознесе вітер, і відновити добре ім'я графа де Морсера, помстившись за образу, завдану особі, що так високо стоїть у громадській думці.

Морсер був такий пригнічений, такий вражений цим безмірним і несподіваним лихом, що ледве міг пробурмотіти кілька слів, обвівши своїх колег нестямним поглядом. Це збентеження, яке, втім, могло походити як зі здивування невинного, так і з сорому винного, викликало деяке співчуття до

нього. Насправді великодушні люди завжди готові проявити співчуття, якщо нещастя їхнього ворога перевершує їхню ненависть.

Голова поставив питання на голосування, і було вирішено провести розслідування.

Графа запитали, скільки йому потрібно часу, щоб приготуватися до захисту.

Морсер устиг дещо оговтатися після першого удару, і до нього повернулася мужність.

— Панове пери, — відказав він, — що значить час, коли треба відбити напад невідомих ворогів, які переховуються в тіні власної мерзоти; зараз же, блискавичним ударом я маю відповісти на цю блискавку, що на мить осліпила мене; чому мені не дано замість словесних виправдань пролити свою кров, щоб довести моїм побратимам, що я гідний бути в їхніх лавах!

Ці слова справили на слухачів приємне враження.

— Тому я прошу, — провадив Морсер, — щоб розслідування розпочалось якнайшвидше, і я подам Палаті всі необхідні документи.

— Який день ви хотіли б призначити? — запитав голова.

— З сьогоднішнього дня я віддаю себе в розпорядження Палати, — відказав граф.

Голова подзвонив.

— Чи згодна Палата на те, щоб розслідування було проведене сьогодні ж?

— Так, — в один голос відповіли збори.

Для розгляду документів, які мав подати Морсер, обрано комісію з дванадцяти чоловік. Перше засідання цієї комісії було призначено на восьму вечора, в приміщенні Палати. Якби було потрібно декілька засідань, то відбуватися вони мали там само, у той-таки час.

Як тільки було прийнято цю постанову, Морсер попросив дозволу піти: йому необхідно було зібрати документи, що їх він, людина лукавої й невгамовної вдачі, давно вже підготував, бо завжди передбачав можливість подібної катастрофи.

Бошан розповів Альберові все те, що допіру розказали й ми: хіба що його розповідь мала перевагу над нашою — він оживляв живих, а не віддавав холод мертвих.

Альбер слухав його, тремтячи то від гніву, то від сорому; він не смів сподіватися, бо по секрету від Бошана знав, що батько його винен, і не розумів, як міг би він довести свою невинність.

Діставшись цієї миті, як і ми, Бошан зупинився.

— А далі? — запитав Альбер.

— Далі? — повторив Бошан.

— Авжеж.

— Друже мій, це слово накладає на мене жахливий обов'язок. Ви неодмінно хочете знати, що було далі?

— Я маю знати, і нехай вже краще я дізнаюся про це від вас, ніж від когось іншого.

— В такому разі, — мовив Бошан, — зберіть усю свою мужність, Альбере; ще ніколи вона не була вам так потрібна.

Альбер провів рукою по лобі, немов пробуючи власні сили, подібно до того, як людина, що збирається захищати своє життя, перевіряє міцність свого панциря і згинає лезо шпаги.

Він відчув себе сильним, бо ж брав за енергію своє гарячкове збудження.

— Говоріть, — сказав він.

— Настав вечір, — правив далі Бошан. — Увесь Париж чекав, затамувавши подих, як усе повернеться. Багато хто стверджував, що вашому батькові варто тільки з'явитися, і звинувачення відпаде само собою; інші говорили, що ваш батько зовсім не з'явиться; були й такі, які стверджували, ніби бачили, як він їхав до Брюсселя, а дехто навіть довідувався в поліції, чи справді граф виправив собі паспорти.

Мушу вам зізнатися, що зробив усе можливе, щоб умовити одного з членів комісії, молодого пера і мого приятеля, провести мене в залу. Він заїхав по мене о сьомій і, перш ніж хто-небудь з'явився, передав мене секретарю, який і замкнув мене в якійсь ложі. Я був прихований за колоною і оповитий цілковитим мороком; я міг сподіватися, що побачу і почую від слова до слова майбутню жахливу сцену.

Рівно о восьмій усі зібралися.

Пан де Морсер увійшов з останнім ударом годинника. В руках у нього були якісь папери, і він здавався цілком спокійним; усупереч своєму звичаю, тримався він просто, одягнений був вишукано й строго і, за звичаєм старих військових, застебнутий на всі гудзики.

Його поява справила якнайкраще враження: члени комісії були налаштовані аж ніяк не недоброзичливо, і дехто з них підійшов до графа і потиснув йому руку.

Альбер відчував, що всі ці подробиці розривають йому серце, а тим часом до його мук домішувалася і частка вдячності; йому хотілося обійняти цих людей, які виказали повагу його батькові в годину важкого випробування, якому піддавалася батькова честь.

В цю хвилину увійшов судовий пристав і подав голові лист.

«Слово належить вам, пане де Морсер», — сказав голова, розкриваючи лист.

— Граф почав свою захисну промову, і, запевняю вас, Альбере, — правив далі Бошан, — побудована вона була вкрай красномовно й майстерно. Він подав документи, які засвідчують, що візир Яніни до останньої хвилини довіряв йому як самому собі і доручив йому вести з самим султаном перемовини, від яких залежали його життя або смерть. Він показав перстень, знак влади, яким Алі-паша мав звичай запечатувати свої листи і який він дав графу, щоб той після повернення міг до нього дістатися будь-якої пори дня чи ночі, навіть у сам гарем. На жаль, сказав він, перемовини не зазнали успіху, і коли він повернувся, щоб захистити свого добродійника, той уже пішов зі світу. Але, сказав граф, перед смертю Алі-Паша, — настільки великою була його довіра, — доручив йому свою кохану і її дочку.

Альбер здригнувся від цих слів: поки Бошан говорив, у пам'яті юнака виринала оповідь Гайде, і він згадував усе, що розповідала прекрасна грекиня про це доручення, про цей перстень і про те, як її продали і завдали у неволю.

— І яке враження справила промова графа? — з тривогою запитав Альбер.

— Зізнаюся, вона мене зворушила і всю комісію також, — мовив Бошан. — Тим часом голова взявся недбало проглядати тільки-но переданий йому лист; але з перших же рядків він спав йому на увагу; голова прочитав його, перечитав іще раз і зупинив погляд на графі де Морсері.

«Графе, — сказав він, — ви тільки-но сказали нам, що візир Яніни доручив вам свою дружину і дочку?»

«Так, пане, — відказав Морсер, — але і в цьому, як і в усьому іншому, мене спіткала невдача. Коли я повернувся, Василікі і її дочка Гайде вже зникли».

«Ви знали їх?»

«Завдяки моїй близькості до паші і його безмежній довірі до мене я бачив їх разів двадцять чи й більше».

«Чи маєте ви уявлення про те, що з ними сталося?»

«Так, пане. Я чув, що вони не винесли свого горя, а може, й злиднів. Я не був багатий, життя моє було сповнене небезпеки, і я, на превеликий мій жаль, не мав можливості розшукувати їх».

Голова насупився.

«Панове, — сказав він, — ви чули пояснення графа де Морсера. Графе, чи можете ви на підтвердження своїх слів поставити якого-небудь свідка?»

«На жаль, ні, — відказав граф, — усі ті, хто оточував візира і зустрічав мене при його дворі, або померли, або ж їх скрізь порозкидало; наскільки я знаю, я єдиний з усіх моїх співвітчизників пережив цю жахливу війну; у мене є тільки листи Алі Тебеліна, і я подав їх вам; у мене є лише перстень, знак його волі, ось він; у мене є ще найпереконливіший доказ, а саме, що після анонімного випадку не з'явилося жодного свідчення, яке можна було б протиставити моєму слову чесної людини, і, нарешті, моя чиста військова кар'єра».

Зборами пробіг шепіт схвалення; цієї миті, Альбере, якби не було нічого несподіваного, честь вашого батька була б врятована.

Залишалось тільки голосувати, але тут слово взяв голова.

«Панове, — мовив він, — і ви, графе, були б не від того, гадаю, щоб вислухати вельми важливого, як він запевняє, свідка, який сам побажав присвідувати; після всього того, що нам сказав граф, ми не сумніваємося, що свідок цей тільки підтвердить цілковиту невинність нашого колеги.

Ось відповідний лист, який я тільки-но отримав; чи бажаєте ви, щоб я його вам прочитав, чи ви приймете рішення не оголошувати його і не затримуватися на цьому епізоді?»

Граф де Морсер пополотнів і так стиснув папери, що ті захрустіли під його пальцями.

Комісія постановила заслухати лист; граф глибоко замислився і не висловив своєї думки.

Тоді голова оголосив такий-от лист:

«Пане Голово,

Я можу надати слідчій комісії, покликаний розслідувати поведінку генерал-лейтенанта графа де Морсер в Епірі і Македонії, найточніші відомості».

Голова на секунду замовк.

Граф де Морсер зблід; голова оглянув слухачів питальним поглядом.

«Продовжуйте!» — закричали з усіх боків.

Голова повів далі:

«Алі-Паша помер на моїх очах, я товаришив йому в останні хвилини; я знаю, яка доля спіткала Василікі й Гайде; я до послуг комісії і навіть прошу надати мені честь і вислухати мене. Коли вам вручать цей лист, я перебуватиму у вестибюлі Палати».

«А хто цей свідок, або, вірніше, цей ворог?» — запитав граф зміненим голосом.

«Ми це зараз дізнаємося, — відповів голова. — Чи хоче комісія вислухати цього свідка?»

«Так, так!» — в один голос відповіли всі.

Покликали кур'єра.

«Чи чекає хто-небудь у вестибюлі?» — запитав голова.

«Так, пане голово».

«Хто?»

«Жінка, в супроводі слуги».

Всі переглянулись.

«Запросіть сюди цю жінку», — сказав голова.

За п'ять хвилин кур'єр повернувся; всі очі були звернені на двері, і я також, — додав Бошан, — поділяв загальне напружене очікування.

Позаду кур'єра йшла жінка, з голови до ніг закутана в покривало.

Із виразних обрисів фігури і запаху парфумів можна було здогадатися, що під цим запином ховається молода і витончена жінка.

Голова попросив незнайомку відкрити запином, і перед очима присутніх постала молода дівчина, вбрана на грецький лад; вона була гарна, мов змальована.

— Це вона! — сказав Альбер.

— Тобто вона?

— Гайде.

— Хто вам сказав?

— На жаль, я здогадуюся. Але продовжуйте, Бошане, прошу вас. Ви бачите, я спокійний і не втрачаю самовладання, хоча ми, ймовірно, наближаємося до розв'язки.

— Пан де Морсер дивився на цю дівчину з подивом і жахом, — правив далі Бошан. — Слова, що мали злетіти з цих чарівних вуст, означали для нього життя або смерть; інші були так здивовані і зацікавлені появою незнайомки, що порятунок або загибель пана де Морсера вже відійшли на другий план.

Голова запропонував дівчині сісти, але вона похитала головою, даючи знак, що стоятиме. Граф же впав у свій фотель; ноги, очевидно, відмовлялися служити йому.

«Пані, — сказав голова, — ви писали комісії, що бажаєте подати відомості про події в Яніні, і заявляли, що були свідком цих подій».

«Це правда», — відповідала незнайомка з чарівним смутком і тією мелодійністю голосу, якою вирізняється мова всіх жителів Сходу.

«Але ж, — мовив голова, — дозвольте мені вам зауважити, що ви були тоді надто юні».

«Мені було чотири роки; але що для мене це були події надзвичайної ваги, то я не забула жодної подробиці, жодна дрібниця досі не затерлася в моїй пам'яті».

«Але чому ж ці події так важили для вас і хто ви, якщо ця трагедія справила на вас таке глибоке враження?»

«Йшлося про життя або смерть мого батька, — відказала дівчина, — я — Гайде, дочка Алі Тебеліна, янінського паші, і Василіки, його коханої дружини».

Скромний і водночас гордовитий рум'янець, який залив обличчя дівчини, її вогненний погляд і величність її слів справили невимовне враження на збори.

Що ж до графа, то якби біля ніг його ударила блискавиця і раптово розкрилася прірва, то це не могло б більше налякати Морсера.

«Пані, — сказав голова, шанобливо їй поклонившись, — дозвольте мені поставити вам одне запитання, яке аж ніяк не означає з мого боку, що я сумніваюсь, і це буде останнє моє запитання: чи можете ви підтвердити все, що сказали?»

«Так, могу, — мовила у відповідь Гайде, виймаючи з бганок свого запинала запашний отласовий мішечок, — ось свідоцтво про моє народження, складене моїм батьком і підписане найвищими його урядниками; ось свідоцтво про моє хрещення, бо мій батько дав свою згоду на те, щоб я виховувалась у вірі моєї матері; на цьому свідоцтві стоїть печатка великого примаса¹⁵ Македонії та Епіру; ось, нарешті (і це, ймовірно, найважливіший документ), свідоцтво про продаж мене і моєї матері вірменському купцю Ель Коббіру французьким офіцером, який у своїй брудній угоді з Портою виговорив собі, як частку здобичі, дружину і дочку свого благодійника і продав їх за тисячу гаманців, себто за тисяч за чотирста франків».

Обличчя графа зробилося зеленкувато-блідим, а очі його налилися кров'ю, коли пролунали ці жахливі звинувачення, які збори вислухали, сповнені зловісного мовчання.

Гайде, усе така ж спокійна, але більш грізна в своєму спокої, ніж інша була б у гніві, простягнула голові свідоцтво про продаж, складене арабською мовою.

Оскільки думалося, що деякі з поданих документів складені арабською, новогрецькою або турецькою мовою, то на засідання викликано перекладача, який був при Палаті; по нього послали.

Один із шляхетних перів, який знав арабську мову, вивчивши її під час великого єгипетського походу¹⁶, стежив очима за читанням пергаменту, тим часом перекладач читав його вголос:

«Я, Ель-Коббір, торговець невольниками і постачальник гарема його величності султана, засвідчую, що отримав від франкського можновладця графа Монте-Крісто, щоб передати падишахові, смарагд, оцінений у дві тисячі гаманців, як плату за молоду невольницю християнку, одинадцяти літ, на ймення Гайде, визнану дочку покійного Алі Тебеліна, янінського паші, і Василікі, його коханої дружини, яку мені продав, тому сім років, разом з її матір'ю, яка померла по прибутті її до Константинополя, франкський полковник, котрий перебував на службі у візира Алі Тебеліна, на ім'я Фернан Мондего.

Вищеозначена покупка була мною здійснена коштом його величності султана і з його доручення за тисячу гаманців.

Складено в Константинополі, з дозволу його величності, в рік 1247 Гіджри¹⁷.

Підписано: Ель-Коббір.

Це свідоцтво, для більшого посвідчення його істинності, непохитності й справжності, буде стверджено печаткою його величності, що її продавець зобов'язується прикріпити до нього».

Поруч із підписом купця справді стояла печатка падишаха.

Услід за цим читанням і за цим видовищем запала гробова тиша; тільки й лишилося в графі живого, що його очі, і очі ці, наче проти його волі прикуті до Гайде, палали вогнем і кров'ю.

«Пані, — сказав голова, — чи не можемо ми допитати графа Монте-Крісто, який, скільки мені відомо, разом із вами перебуває в Парижі?»

«Пане, граф Монте-Крісто, мій другий батько, вже три дні як поїхав до Нормандії».

«Але в такому разі, пані, — сказав голова, — хто подав вам думку зробити свій крок, за який Палата вам вдячна? Втім, беручи до уваги ваше народження і перенесені вами нещастя, ваш вчинок цілком природний».

«Пане, — відповідала Гайде, — крок цей мені порадили зробити повага до мертвих і моє горе. Хоч я і християнка, але, хай Бог вибачить мені, я завжди

мріяла помститися за мого славетного батька. І відколи я ступила на французьку землю, відколи я дізналася, що зрадник живе в Парижі, мої очі і вуха були завжди відкриті. Я живу відлюдно в будинку мого шляхетного заступника, але живу так тому, що люблю тінь і тишу, які дозволяють мені заглиблюватися в думки і замикатися в собі. Але граф Монте-Крісто піклується про мене як батько, і ніщо з того, що складає життя світу, мені не чуже; щоправда, я волію прислухатися здалеку до його галасу. Я читаю всі газети, отримую всі альбоми, знаю нову музику; і ось так, стежачи за життям інших людей, хай ним і переймаючись, я дізналася, що сталося сьогодні вранці в Палаті перів і що мало статися сьогодні ввечері... Тоді я написала лист».

«І граф Монте-Крісто не знає про ваш учинок?» — запитав голова.

«Нічого не знає, і я навіть боюся, що він його не схвалить, коли дізнається; а тим часом це великий для мене день, — правила дівчина далі, звівши до неба полум'яний погляд, — день, коли я, нарешті, можу помститися за свого батька!»

Граф за весь цей час не вимовив ні слова; його колеги не без співчуття дивилися на цю людину, життя якій зламало запашне дихання жінки; нещастя вже карбувало зловісними зморшками його чоло.

«Пане де Морсер, — сказав голова, — впізнаєте ви цю дівчину, дочку Алі Тебеліна, янінського паші?»

«Ні, — сказав граф, важко підводячись, — усе це лише підступи моїх ворогів».

Гайде, не відриваючи очей від дверей, немов вона чекала когось, швидко обернулася і, побачивши графа, страшно скрикнула.

«Ти не впізнаєш мене, — вигукнула вона, — зате я впізнаю тебе! Ти — Фернан Мондего, французький офіцер, який муштрував війська мого шляхетного батька. Це ти здав замки Яніни! Це ти, кого він відрядив до Константинополя, щоб домовитися з султаном про життя або смерть свого добродійника, привіз підроблений фірман¹⁸, яким той буцімто обіцяв цілковите помилування! Це ти, завдяки цьому фірману, отримав перстень паші, щоб змусити Селіма, охоронця вогню, коритися тобі! Ти зарізав Селіма. Ти продав мою матір і мене купцеві Ель-Коббіру! Вбивця! Вбивця! Вбивця! На лобі у тебе досі кров твого пана! Дивіться всі!»

Ці слова були вимовлені з таким пристрасним переконанням, що всі уп'ялися очима в лоб графа, і він сам підніс до нього руку, наче перевіряючи, чи той, бува, не вологий від крові Алі.

«Ви, отже, стверджуєте, що упізнали в графі де Морсері офіцера Фернана Мондего?»

«Чи впізнаю я його?! — вигукнула Гайде. — Моя мати сказала мені: “Ти була вільна; у тебе був батько, який тебе любив, ти могла б стати майже королевою! Придивися до цієї людини, це він зробив тебе рабинєю, він настроїв на спис голову твого батька, він продав нас, він нас виказав! Глянь на його праву руку, на ній великий рубець; якщо ти коли-небудь забудеш його обличчя, ти впізнаєш його по цій руці, в яку монета за монетою кидав свої червінці купець Ель-Коббір!” Чи впізнаю я його?! О, нехай він посміє тепер сказати, що він мене не впізнає!»

Кожне слово спало на графа, мов удар ножа, позбавляючи його залишку сил; слухаючи останні слова Гайде, він мимоволі сховав на грудях свою руку, справді скалічену раною, і впав у фотель, убитий похмурих відчаєм.

Від побаченого і почутого думки присутніх закружляли вихором, як опале листя, підхоплене могутнім диханням північного вітру.

«Графе де Морсер, — сказав голова, — не скоряйтеся розпачу, відповідайте; перед верховним правосуддям Палати усі рівні, як і перед Господнім судом; воно не дозволить вашим ворогам розчавити вас, не давши вам можливості битися з ними. Може, ви хотіли б, щоб було нове розслідування? Хочете, щоб я послав двох членів Палати в Яніну? Кажіть!»

Граф нічого не відповів.

Тоді члени комісії з жахом презирнулися. Усі знали владний і непохитний характер генерала. Мало б дійти до страшного занепаду сил, аби ця людина покинула боронитися; і всі гадали, що це мовчання, схоже на сон, передує пробудженню, подібному до грози.

«Ну, що ж, — сказав голова, — що ви вирішуєте?»

«Нічого», — глухо відповів граф, підводячись.

«Значить, дочка Алі Тебеліна сказала правду? — запитав голова. — Значить, вона і є той страшний свідок, якому винний не сміє відповісти “ні”? Значить, ви справді зробили все, у чому вас звинувачують?»

Граф обвів навколишніх поглядом, відчайдушний вираз якого зворушив би тигрів, але не міг пом'якшити суддів; потім він підніс очі вгору, але зараз же опустив їх, наче боячись, що безодні небесні розкриються і представлять у всьому його блиску інший, небесний, суд, іншого, Всевишнього, суддю.

І раптом різким рухом він смикнув свій застебнутий одяг, так що повідлітали гудзики, і вийшов з зали немов якийсь похмурий шаленець; якусь хвилю його кроки билися зловісною луною об склепіння, і слідом за

тим гуркіт карети, що знаскоку його забирала, захитав колони флорентійського портика.

«Панове, — сказав голова, коли запанувала тиша, — чи винен граф де Морсер у віроломності, зрадництві й безчесті?»

«Так!» — одногolosно відповіли члени слідчої комісії.

Гайде залишалася до кінця засідання; вона вислухала вирок графу, і жодна риса її обличчя не виказала ні радості, ні співчуття.

Потім, опустивши запинало на обличчя, вона величаво вклонилася членам зборів і вийшла тією ходою, яку Вергілій підглянув у богинь.

LXXXVII

ВИКЛИК

— **В**ідтак, — правив далі Бошан, — я скористався загальним мовчанням і темрявою зали, аби вийти непоміченим. Біля дверей мене чекав той самий розпорядник, який відчинив мені ложу. Коридорами він довів мене до маленьких дверей, які виходили на вулицю Вожирар. Я вийшов мов не при собі і водночас захоплений, — даруйте мені, Альбере, — душа краялася через вас, захоплений шляхетністю цієї дівчини, що мстить за свого батька. Так, клянусь, Альбере, звідки б не виходило це викриття, скажу одне: можливо, воно виходить від ворога, але цей ворог — тільки знаряддя провидіння.

Альбер сидів, опустивши голову на руки; він підняв обличчя, червоне від сорому і мокре від сліз, і схопив Боша за руку.

— Друже, — сказав він, — моє життя скінчилося; я, звісно, не повторюватиму, услід за вами, що цього удару завдало мені провидіння, а шукатиму людину, яка переслідує мене своєю ненавистю; відтак, коли я її знайду, то вб'ю, або вона вб'є мене; і я розраховую на вашу дружню допомогу, Бошане, якщо тільки презирство не вижене дружбу з вашого серця.

— Презирство, друже мій? А як стосується до вас це нещастя? Ні, слава Богу, минулися вже ті часи, коли несправедливий забобон змушував синів відповідати за дії батьків. Пригадайте все своє життя, Альбере; воно, щоправда, дуже юне, але не було зорі, чистішої за ваш світанок! Ні, Альбере, повірте мені: ви молоді, багаті, їдьте з Франції! Усе швидко забувається в цьому величезному Вавилоні, де життя кипить і смаки мінливі; повернетеся років за три-чотири, одружитесь з якою-небудь російською

княжною, і ніхто не згадає про те, що було вчора, а тим паче про те, що було шістнадцять років тому.

— Дякую вам, мій дорогий Бошане, дякую вам за добрі заміри, які підказали вам цю пораду, але це неможливо. Я висловив вам своє бажання, а тепер, якщо потрібно, я заміню слово «бажання» словом «воля». Ви повинні зрозуміти, що це занадто близько стосується до мене, і я не можу дивитися на речі, як ви. Те, що, на вашу думку, має своїм джерелом волю неба, по-моєму, виходить з джерела менш чистого. Мені видається, повинен зізнатися, що провидіння тут узагалі ні до чого, і це на щастя, тому що замість невидимого і невпійманного вісника небесних нагород і кар я знайду видиму й відчутну істоту, якій помщуся, атож, присягаюся, за все, що пережив за цей місяць. Тепер, повторюю вам, Бошане, я хочу повернутися в світ людей, світ матеріальний, і, якщо ви, як самі кажете, досі мій друг, допоможіть мені знайти ту руку, яка завдала удару.

— Добре! — сказав Бошан. — Якщо вам хочеться, щоб я кров з носа спустився на землю, я це зроблю; якщо ви хочете піти шукати ворога, я шукатиму його разом із вами. І я знайду його; тому що моя честь вимагає майже такою ж мірою, як і ваша, щоб ми його знайшли.

— У такому разі, Бошане, зрозумійте, ми повинні почати розшуки негайно, зараз же. Кожна хвилина зволікання здається мені вічністю; обмовника ще не покарано; отже, він може сподіватися, що кару і не прийме; але, слово честі, він жорстоко помиляється!

— Е, послушайте, Морсере...

— Я бачу, Бошане, ви щось знаєте; ну ж бо, ви повертаєте мені життя!

— Насправді я нічого не знаю точно, Альбере; але хай там як, а це промінь світла в темряві; і якщо ми підемо за цим променем, він, можливо, виведе нас до мети.

— Та кажіть же! Мене нетерплячка бере.

— Я розповім вам те, чого не хотів говорити, коли повернувся з Яніни.

— Я слухаю.

— Ось що сталося, Альбере. Щоб довідатись, я, природно, пішов до першого банкіра в місті; щойно я заговорив про цю справу і навіть перш ніж устиг назвати вашого батька, він сказав:

«Я здогадуюся, що привело вас до мене».

«Справді, і яким чином?»

«Немає ще двох тижнів, як у мене допитувалися про це ж саме».

«Хто?»

«Один паризький банкір, мій кореспондент».

«Як його звуть?»

«Данґлар».

— Данґлар! — вигукнув Альбер. — Справді, він уже давно переслідує мого нещасного батька своєю заздрісною злістю; він вважає себе демократом, але не може пробачити графу де Морсеру, що той є пером. І цей невідомо чому зірваний шлюб... атож, це так!

— Розслідуйте це, Альбере, тільки не гарячкуйте заздалегідь, і якщо це так...

— Е, якщо це так, — вигукнув Альбер, — він заплатить за все, що мені довелося витерпіти.

— Обережніше, бо ж людина він уже літня.

— Я зважатиму на його вік так, як він зважав на честь моєї сім'ї. Якщо він ворог мого батька, чому не напав на нього відкрито? Він побоявся зустрітися віч-на-віч із чоловіком!

— Альбере, я не засуджую вас, а тільки стримую; будьте обачні.

— Не бійтеся; втім, ви будете мене супроводжувати, Бошане: офіційні справи залагоджують перед свідками. Сьогодні ж, якщо винен Данґлар, він помре, або помру я. Чорт забирай, Бошане, я влаштую пишні похорони своєї честі!

— Добре, Альбере. Коли приймають таке рішення, треба негайно виконувати його. Ви хочете їхати до Данґлара? Їдьмо.

Вони послали по найманий кабріолет. Під'їжджаючи до будинку банкіра, юнаки побачили біля воріт фаєтон і слугу Андреа Кавальканті.

— Отакої, якого ката! — похмуро сказав Альбер. — Якщо Данґлар відмовиться прийняти виклик, я вб'ю його зятя. Князь Кавальканті — як же йому не битися!

Банкіру доповіли про їхній прихід, і він, почувши ім'я Альбера і знаючи про все, що сталося напередодні, наказав сказати, що не приймає. Але було вже пізно, Альбер рушив слідом за лакеєм; він почув відповідь, відчинив двері і разом із Бошаном увійшов до кабінету Данґлара.

— Дозвольте, пане! — вигукнув той. — Хіба я вже не хазяїн у своєму домі і не маю права приймати або не приймати, кого хочу? Мені здається, ви забуваєтесь.

— Ні, пане, — холодно відповів Альбер, — бувають обставини, коли для деяких відвідувачів мусиш бути вдома, якщо не хочеш уславитися за

боягуза, — я, звісно, відчиняю вам цей вихід — хіба що ви боїтеся цих обставин.

— Що ви від мене хочете, пане?

— Хочу, — мовив Альбер, підходячи до нього і вдаючи, що не помічає Кавальканті, який стояв, спершись на коминак, — запропонувати вам зустрітися зі мною в затишній місцині, де хвилин десять нас ніхто не потурбує; більшого я у вас не прошу; і з двох чоловіків, які там зустрінуться, лише один лишиться попід листям.

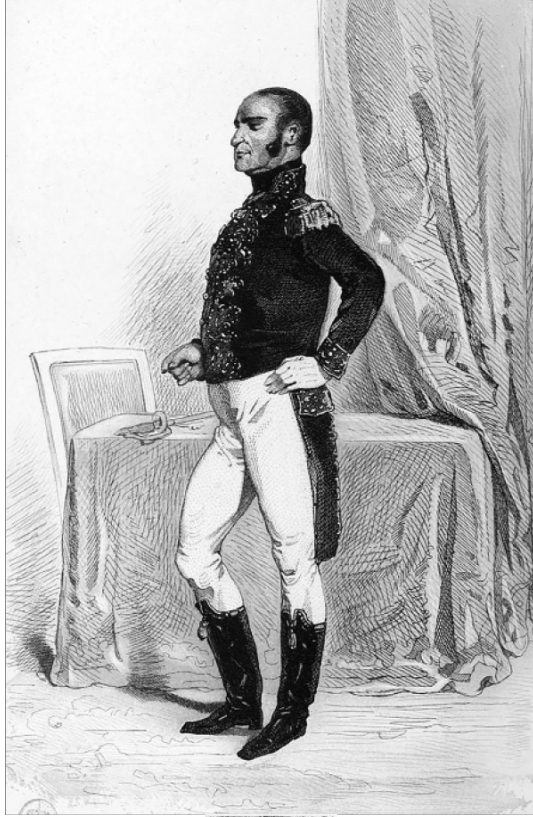
Данглар пополотнів. Кавальканті зробив рух. Альбер обернувся до юнака.

— Будь ласка, — сказав він, — графе, приходьте теж, як охота, ви маєте на це повне право, ви майже вже посім'янин, а я призначаю такі побачення будь-кому, хто хотів би з'явитися.

Кавальканті здивовано глянув на Данглара, і той, намігшись, підвівся з місця і став поміж них. Вихватка Альбера проти Андреа дала йому надію, що цей візит викликаний не тією причиною, яку він припустив спочатку.

— Послухайте, пане, — сказав він Альберу, — якщо ви шукаєте сварки з графом за те, що я поставив його над вами, то попереджаю, що передам цю справу королівському прокурору.

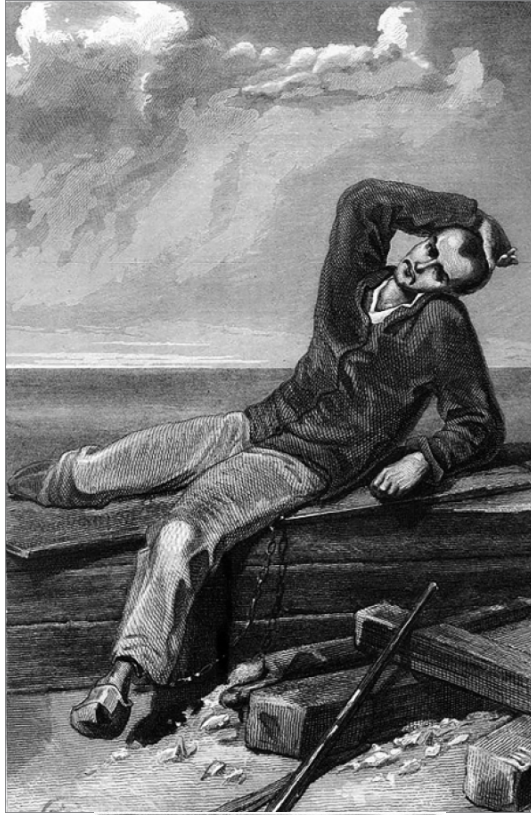

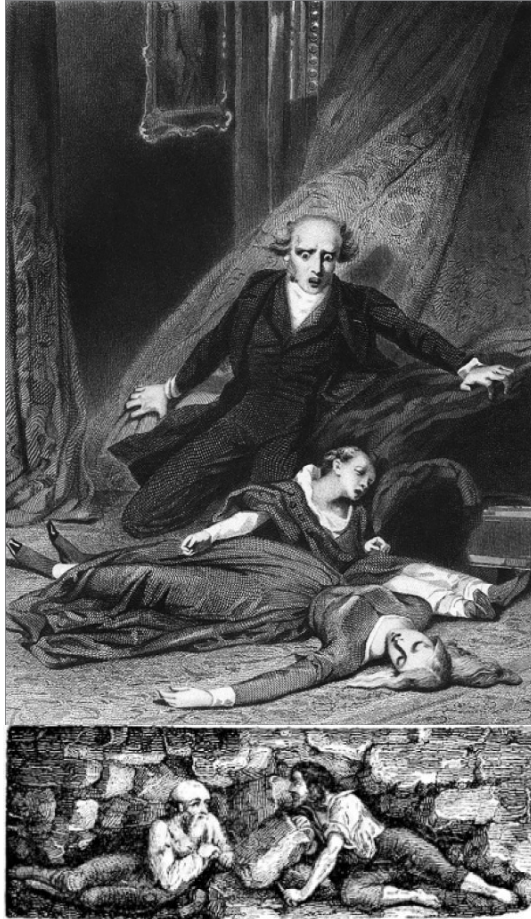

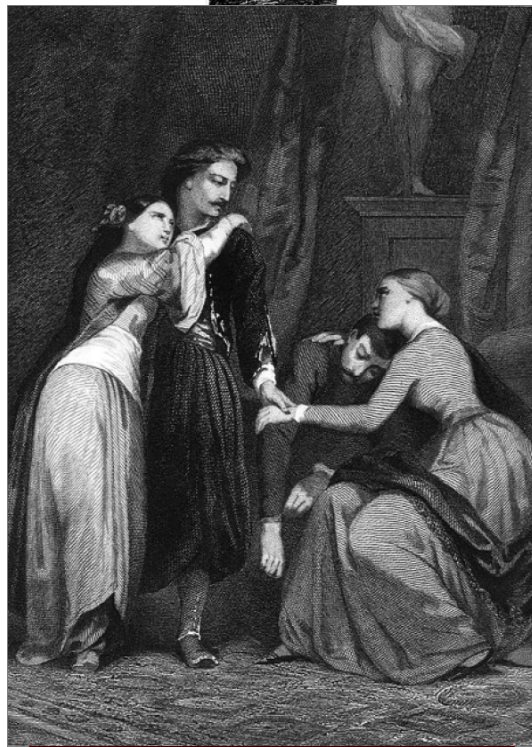

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ